

12. Рошко, М. Подорож головного героя як ініціація у «Божественній комедії» Данте Аліг'єрі та «Маленькому принці» Антуана де Сент-Екзюпері. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2014. Вип. 2 (32). С. 84–89.

13. Юрченко Т. Г. Франке У. «Ад» Данте как поэзия пророческого откровения. *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 7, Литературоведение: Реферативный журнал*. №2. 2010. С. 252–266. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/2010-02-012-franke-u-ad-dante-kak-poeziya-prorocheskogo-otkroveniia-franke-w-dantes-inferno-as-poetic-revelation-of-prophetic-truth/viewer> (дата звернення 03.11.2022).

14. Axiological Analysis On Netflix Series "Squid Game" as an Effort to Increase Awareness of Social Issues Among Generation Z. / Bakdiyatul M., et al. *OSF Preprints*. January 2. 2022. URL: <https://osf.io/kgnju/> (дата звернення 03.11.2022).

15. Bianucci R., Lanini I., Donell S. Pain and its management: Dante's Divine Comedy. *Postgraduate Medical Journal*, 2021. URL: <https://pmj.bmj.com/content/early/2021/06/29/postgradmedj-2021-140058.long> (дата звернення 03.11.2022).

16. Kumar A. Walls of Inclusivity: Dante's Divine Comedy and World Literature. *A Companion to World Literature*, 2020. P. 1–12.

17. The Cultural Effect of Popular Korean Drama: Squid Game / Siregar N., et al. *Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature*. Vol 9, No 2. 2021. P. 445–451.

18. Using Squid Game to Teach Game Theory / Geerling W., et al. *SSRN December 20*, 2021. URL: <https://ssrn.com/abstract=3990316> (дата звернення 03.11.2022).

УДК 801:398.21(=222.1)

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.36>

ВІДОБРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ В ІРАНСКИХ НАРОДНИХ ЧАРІВНИХ КАЗКАХ

REPRESENTATION OF THE CATEGORY OF TIME IN IRANIAN FOLK MAGIC TALES

Стельмах М.Ю.,

orcid.org/0000-0001-8996-4313

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри сходознавства імені професора Ярослава Дашкевича

Львівського національного університету імені Івана Франка

Робота присвячена аналізу способів реалізації хронотопу (зокрема, категорії часу) в тексті перських народних чарівних казок. У просторово-часових уявленнях кожного етносу відображено ідеї суспільства і його місця у світі. Тому просторово-часова картина світу має яскраво виражену національну специфіку. На основі сучасних підходів до просторово-часових зв'язків можна простежити і виокремити співіснуючі хронотопи в різних наукових об'єктах, зокрема в народній казці. Актуальність цього дослідження зумовлена посиленням інтересу до перських народних чарівних казок, потребою у всебічному вивченні їхніх особливостей, зокрема просторової організації казки, що дає змогу глибше зрозуміти філософію і ментальність іранської нації. У жанрі казки сформувалося своєрідне ставлення до дійсності, відтак – особливість хронотопу (часово-просторових зв'язків). Казковий хронотоп є важливим компонентом структурної організації казки, він пов'язаний з побудовою сюжету і образною системою жанру. Ця категорія функціонує за певними законами. Основними жанровими орієнтирами казкового часу є його невизначеність, неточність, узагальненість, випадковість. В основі зображення часу у чарівних казках лежить не сам час, а ті події, що його заповнюють; час – це завжди час чого-небудь, якого-небудь явища; подій, які повторяються і проходять у відповідні моменти життя людини і природи. Час і простір у казці є умовними величинами. Тут ніколи не подається детальних описів природи, житла, оточення, не вказується скільки часу пройшло від певної події. Час у казці тісно поєднаний з сюжетом. Послідовність подій і є художнім часом казки. Важливим аспектом категорії часу є відображення в ньому емоційно-ціннісного ставлення людини до життя і природи. Нерозривний зв'язок іранця з природою виявився і в народному розумінні часу, в наповненні його явищами і подіями, які відбуваються відповідно до циклів відновлення життя природи-матері. Категорія часу в іранських народних казках характеризується хронотопною невизначеністю її меж, кожен момент у казці, пов'язаний із вираженням часу, має глибоке символічне підґрунтя.

Ключові слова: чарівна казка, час, хронотоп, часові формули, хронотопна невизначеність.

The work is deal with the analysis of ways of implementing the chronotope (in particular, time categories) in the text of Persian folk fairy tales. The ideas of society and its place in the world are reflected in the spatio-temporal representations of each ethnic group. In the fairy tale genre, a peculiar attitude to reality was formed, hence the peculiarity of the chrono-

tope (time-space connections). Therefore, the spatio-temporal picture of the world has a pronounced national specificity. On the basis of modern approaches to spatio-temporal relations, it is possible to trace and single out coexisting chronotopes in various scientific objects, in particular in folk tales. The fairy tale chronotope is an important component of the structural organization of the tale, it is connected with the construction of the plot and the figurative system of the genre. This category operates according to certain laws. The main genre guidelines of fairy-tale time are its uncertainty, inaccuracy, generalization, and randomness. The basis of the depiction of time in fairy tales is not time itself, but the events that fill it; time is always the time of something, of some phenomenon; events that are repeated and take place at the appropriate moments in the life of man and nature. Time and space in a fairy tale are conditional values. Detailed descriptions of nature, housing, and surroundings are never given here, nor is it indicated how much time has passed since a certain event. Time in a fairy tale is closely connected with the plot. The sequence of events is the artistic time of a fairy tale. An important aspect of the category of time is the reflection in it of a person's emotional and value attitude towards life and nature. The inseparable connection of the Iranian with nature was also revealed in the popular understanding of time, in its filling with phenomena and events that occur in accordance with the cycles of renewal of the life of Mother Nature. The category of time in Iranian folk tales is characterized by the chronotopic uncertainty of its boundaries, each moment in the tale related to the expression of time has a deep symbolic basis.

Key words: magical fairy tale, time, chronotope, time formulas, chronotope uncertainty.

Постановка проблеми. У просторово-часових уявленнях кожного етносу відображено ідеї суспільства і його місця в світі, його зовнішніх взаємовідносин з навколишнім середовищем. Процес осмислення часу та простору передбачає як реальне пізнання світу, так і фантастичні, суб'єктивні образи і ідеї. Тому просторово-часова картина світу має яскраво виражену національну специфіку.

На основі сучасних підходів до просторово-часових зв'язків можна простежити і виокремити співіснуючі хронотопи в різних наукових об'єктах, зокрема в народній казці. Людина завжди прагнула до створення оптимальної системи передавання досвіду – життєвого та естетичного – від старшого покоління до молодшого. До такої системи можна віднести національні традиції, мову, сакральне мистецтво, фольклор – ті традиційні механізми культурної трансляції та кодування, які побутують в усній формі, живуть у пам'яті народу, передаються від покоління до покоління, крізь призму яких реалізуються духовні й художні цінності вітчизняного етносу, формується соціально-культурна ідентичність, зберігається код нації.

Народна художня культура протягом тисячоліть була чи не єдиним засобом узагальнення життєвого досвіду, втілення мудрості, світогляду, ідеалів іранського народу. Духовна спадщина іранців, як результат суспільних зусиль, накопичених протягом багатьох століть, і нині становить філософію іранської нації, містить у собі різноманітні форми соціального керування і не може існувати поза часовими і просторовими відношеннями. Особлива роль тут належить чарівним казкам, адже саме у них відображено найфантастичніші уявлення, найдивніші перевтілення, відбито ще дорелігійний анімізм та оптимістичну віру в те, що добро завжди перемагає зло. Перські казки на сьогодні, незважаючи на свою популярність, ще мало досліджені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В літературознавчому обігу поняття часу і простору об'єднують, оскільки вони формують тло сюжету твору, закладають основи композиції. А тому на позначення художнього часу і простору прийнято вживати термін *хронотоп*. Вперше цей термін вжив 1975 року відомий російський літературознавець М. Бахтін у своїй статті “Форми часу і хронотопу в романі”, запозичивши його з природознавчих наук. Стосовно етимології терміну, то він є поєднанням двох грецьких слів: *chronos* (час) і *topos* (місце). Ці два поняття є нерозривними, оскільки будь-який простір має протяжність, тривалість, що не відбувається поза часом. Під поняттям хронотоп М.Бахтін розуміє певну форму відчуття часу й певне його відношення до просторового світу [1, с. 355]. Пріоритетним в хронотопі М. Бахтін вважає саме час [1, с. 122]. Хронотоп також значною мірою визначає образ людини в літературі. Помістивши свого героя в рамки хронотопу, автор таким чином розвиває його, показує як змінюється людина під впливом часу і простору, в якому перебуває. Певні зіткнення репрезентують героєву внутрішність, виказують суттєві зміни, що з нею відбуваються.

Літературознавчий словник визначає хронотоп як “істотний взаємозв'язок часових та просторових зв'язків, художньо освоєних літературою”, за допомогою яких визначається жанр та жанрові різновиди, “образ людини в літературі” [7, с. 564].

Учені характеризують поняття хронотопу як визначальний взаємозв'язок тимчасових і просторових відношень, художньо освоєних в літературі: “...усякий вступ у сферу змістів відбувається тільки через ворота хронотопу” [1, с. 406]. Дійсно, дослідники підкреслюють, що “провідним початком у хронотопі є час”, оскільки він – це “переважна реалізація часу в просторі” [4].

Дослідники підкреслюють, що будь-який художній образ хронотопічний. Істотно хронотопічна сама мова, що є початковим і невичерпним

матеріалом образів. Також хронотопічна внутрішня форма слова, тобто та опосередкована ознака, за допомогою якої первинні просторові значення переносяться на тимчасові відношення.

С. Кримський, піднімаючи проблему аксіологічного засвоєння “зв’язку часів”, зазначав, що на порозі III тисячоліття з особливою силою постає соціальна вимога освоєння історії, присвоєння життєвих цінностей минулого, теперішнього і майбутнього [2, с. 20]. Сутнісне прагнення людини щодо теоретичних узагальнень своєї історії, осягнення її логіко-цілісної картини у перспективі культурно-історичного процесу, творення національних образів художнього антропокосмосу, потреба пошуку як традиційних уявлень про буття, так і нових інтелектуальних конструкцій, серед яких категоріям “традиційна народна культура”, “народна художня культура”, “дитячий фольклор”, “народна казка” та ін. сьогодні ще не надано належних прерогатив, зумовлює звернення до проблем становлення, функціонування та розвитку зазначених категорій, спричиняє їх залучення до культурологічного аспекту аналізу з позицій хронотопу.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є визначити особливості хронотопу (зокрема, часу) іранських народних чарівних казок.

Виклад основного матеріалу. Перські народні казки, незважаючи на їхні спільні риси з усіма казками (протиборство Добра і Зла, яка завершується перемогою добрих сил, певна статичність героїв, які не розвиваються морально та психологічно, щасливий фінал і т.д.), містять і низку самобутніх особливостей: головний герой вирушає в подорож шукати власне кохану, а не щастя-долю, як у інших народів; фантастичні істоти, що не притаманні іншим народам – диви, пері, шайтани; незвичні для європейця чарівні речі – перстень Сулеймана, кінська волосина, які здійснюють бажання, гранати, з яких виходять чарівні дівчата; магичні цифри – 3, 7 і 40, які пов’язані з сакральними уявленнями мусульман; дивовижне зачаття головної героїні (з горошини, граната) тощо.

Категорії часу та простору (хронотоп казки) функціонують за певними законами. Основними жанровими орієнтирами казкового часу є його невизначеність, неточність, узагальненість, випадковість.

Час як такий майже не вказується – не повідомляється, скільки часу пройшло між вказаними подіями. Часові періоди часто підміняють один одного. Час традиційної казки переважно пред-

ставлений стійкими словесними формулами (ініціальними, фінальними, медіальними), які виконують функцію часових орієнтирів, здебільшого минулого [8].

Час у казці поняття умовне: ні вік, ні часові періоди не простежуються. Герой – сталого віку, це – або дитина, або юнак (хлопець, парубок), або доросла людина (чоловік), або старець. Зміна у віці відбувається не через перебіг років. Це швидше перехід з одного вікового стану в інший. Герой проводить у дорозі 3, 5, 7, 9, 12 років, але ніколи не вказується, що він змінюється, навпаки – він повертається додому таким, яким покинув свою оселю. Час відлічується лише дією героя, і ніколи не переривається, а тому безперервно пов’язаний з простором.

Д. Лихачов обґрунтовує думку про замкнену темпоральну систему казки, стверджуючи, що «казковий час не виходить за межі казки. Він повністю замкнений у сюжеті. Його ніби нема до початку казки і нема поза її закінченням [4].

Саме тому у перських чарівних казках категорія часу відображена досить специфічно, як і у більшості народних казок (не лише іранських) час описаних подій чітко не визначений.

رهنش بدم آيا هدی دای ن دش یورد ، اه زور زا ی زور

[ruzi āz ruzhā derwiš-e donyādide-ye āmad be šahr]

‘Якось до міста прибув всевідаючий дервіш’ [8, с. 37].

Це свідчить про те, що дані події відбувались дуже давно, коли люди не мали особливих турбот та насущних потреб. Так, у казках вказано, що герої хочуть їсти чи пити, але переважно вони отримують бажане за допомогою інших людей чи чарівних предметів. Дана невизначеність часу створює особливий настрій для слухання казки. Та незважаючи на нечіткість дефініції часу у чарівних казках, фразеологічні вирази для його відображення використовують різноманітні:

دوب یراگزور و دوب ی زور [ruzi bud wa ruzgāri bud] – ‘якось, якогось дня’;

دوبن ی کی ، دوب ی کی [yekī bud yekī nabud] – ‘чи було, чи не було’;

دوبن ی س ک چیه ادخ زا ریغ [qeyr āz hodā hič kasi nabud] – ‘не було нікого, крім Бога’;

مدینه نامز رد [dar zaman-e hadim] – ‘давно, давно’.

Майже усі перські казки починаються з цих чотирьох формул. Вони в даному випадку відображають зв’язку казкового сюжету, основною ознакою якого є невизначеність, адже кожна з поданих формул репрезентує поняття “якось” – як вже було сказано, у казку можна вірити, але не

сприймати її як істинний твір (особливо чарівну), адже у ній зображені надзвичайні події, які мали місце лише в фантазії іранського народу.

Незважаючи на хронотопну невизначеність меж казки, категорія часу в ній репрезентована і надалі:

ونابرهش ردب رابوراک دیمهف دیشکن یلوط
درادن یرسک و مک یگدنز رد و تسا هارمهبور یباسح

[tuli nakašid fahmid kārbān-e pedar-e šahrbānu
hesābi-ye rubahre āst wa dar zandegi kam o kasti
nadārad]

‘Невдовзі (Моллабаджі) вивідала, що батько Шягрбану – чоловік заможний і всього в нього є доволі’ [8, с. 99].

رهش مدم یا هدی دایندش یورد، اهزور زا یزور
[ruzi āz ruzhā derwiš-e donyādide-ye āmad be
šahr]

‘Якось до міста прибув всевідаючий дервіш’ [8, с. 37].

تفگ، دینش ار ربخ نی مک ی تقو رهش نأ هاش
دیرایب ار مبی رغ نأ دیورب

[8, с. 97].
[šāh-e ān šahr vaqti ke in xabar rā šenid goft:
berawid ān garibe rā beyārid]

‘Коли падишах міста дізнався про цю подію, він звелів привести до нього того чужинця’ [8, с. 99].

У цих прикладах відображена систематичність часу у просторі, адже однією з характерних рис казок усього світу є логічна послідовність: у жодній народній казці не буде спочатку кінцівки, а потім – розвитку дії. Це свідчить про те, що давні люди чітко сприймали і дефініціювали час.

Ще однією характерною рисою перських чарівних казок є часовий відлік після щасливого кінця, адже після одруження життя триває, закінчується лише казка, тому подальше життя героїв народ зображує одним-двома реченнями (в українських казках – *жили вони довго і щасливо*):

دندرک یگدنز ی شوخ و یبوخ هب مه لاس اولاس
[sālhā sāl hame be xubi va xoši zandegi kardand]
‘Довгі роки прожили вони у щасті та злагоді’ [8, с. 136]

Іноді щасливий кінець відображено й іншим зворотом [be marād-e del rasidan] – ‘досягати своїх бажань’:

ناشلد دارم هب مه و دن تفرگ نش ج زور هب ابش تفه،
دع ب دن دیسر [b’ad haft šabāneruz jašn gereftand va
hame be marād-e del-šān rasidand]

‘А потім сім днів та сім ночей бенкетували, і всі досягли своїх бажань’ [8, с. 34].

Ще одним способом репрезентації часу в перських чарівних казках є примовки, які використовують вже після щасливого фіналу. У них зобра-

жено факти життя іранського народу, адже під час слухання казок люди відкладали усю свою роботу, забували про негаразди і починали мріяти. Тому в цей момент сприймання казки категорія реального часу відходила на задній план, й слухачі знаходились у казковому просторі. Прикладом можна назвати таке прислів’я на позначення закінчення казки

دیسر ن ش ه نوخ هب ه غالغ؛ دیسر رس هب ام مصرق
[qesse-ye mā be sar rasid, qoloqe be xune-aš
narisid] [8, с. 67]

‘Казка наша до кінця добігла, Ворона до свого гнізда не долетіла.’

Проте слід підкреслити, що казковий час вимірюється не числами, днями і роками, а діями героя. Тільки стосовно цих дій час існує як реальний фактор оповіді, а сам по собі ніякої ролі не відіграє [6, с. 313].

Важливим аспектом категорії часу є відображення в ньому емоційно-ціннісного ставлення людини до життя і природи. Нерозривний зв’язок іранця з природою виявився і в народному розумінні часу, в наповненні його явищами і подіями, які відбуваються відповідно до циклів відновлення життя природи-матері. Зображення часу, основні прийоми його відображення побудовані на розумінні не самого часу взагалі, а тих подій, що його заповнюють; час – це завжди час чого-небудь, якого-небудь явища; подій, які повторюються і проходять у відповідні моменти життя людини і природи. Ідея не лінійності, а циклічності часу дуже давня і базується теж на ще дорелігійних віруваннях (домусульманських), коли лік часу залежав від повторюваних подій погодної, робочої та побутової сфери, від життя птахів, тварин, землі [5, с. 36]. Цей рахунок виявився дуже зручним для регулювання людиною своєї діяльності, прогнозування нею майбутнього. Тому логічно очікувати в народних хронотопах, формулах, які зображують час, і звертання до фактів язичницьких уявлень, і до господарського досвіду селян, і до містерії пізніших нашарувань ісламу.

Крім виділення метафоричних більш-менш тривалих періодів у іранських народних казках можуть міститися власні назви місяців. Ці місяці називають відповідно до найважливіших під час них подій – свята, явища трудової діяльності, особливості життя природи. Дуже часто ці назви і залишаються у загальномовному лексиконі: лютий – місяць, коли сніг і мороз найбільше дошкуляють, Рамадан – місяць, коли мусульмани святкують рамадан. Набагато менше метафоризації піддають назви днів тижня, адже забуто давній зв’язок днів тижня з тим чи іншим

божеством. Окрім того, у іранських народних казках дуже добре виділені часові події доби – відповідно до небесних світил, птахів і тварин, вигаданих міфологічних явищах, подіях господарської діяльності.

Висновки. Отже, категорія часу в іранських народних казках характеризується хронотопною невизначеністю її меж, кожен момент у казці, пов'язаний із вираженням часу, має глибоке символічне підґрунтя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бахтин М. М. *Формы времени и хронотопа в романе : очерки по исторической поэтике. Вопросы литературы и эстетики.* М., 1975. С. 234–407.
2. Кримський С. *Ранкові роздуми.* К., 2009.
3. Лихачев Д. *Поэтика древнерусской литературы.* Л., 1967.
4. Коркішко В. О. Часопростір як формотворча категорія художнього тексту *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжеуз. зб. наук. ст.* 2010. Вип. XXIII. С. 388–395.
5. Маслова В. А. *Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений.* М., 2001.
6. Пропп В. *Морфология сказки.* Л., 1983.
7. Хронотоп. *Літературознавчий словник-довідник.* К., 1997.
8. دازهب زای گنری یولباتتشه هارمه هب ، ددازمیری ره چونم یسی ونزاب و شهوژپ ایناری دن ایامع یاه هصق هدی زگرب هصق لهچ ، ون حرط : نارعت – روپ بیرغ

УДК 82–312.6.09

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.37>

ГУСТАТИВИ ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОГО ПІЗНАННЯ В РОМАНІ *ТОКІЙСЬКА НАРЕЧЕНА* АМЕЛІ НОТОМБ

GUSTATIVES AS A MEANS OF INTERCULTURAL COGNITION IN THE NOVEL *NI ÈVE, NI ADAM* BY AMELIE NOTOMB

Черкашина Т.Ю.,

orcid.org/0000-0002-6546-4565

доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри романо-германської філології

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Белявська М.Ю.,

orcid.org/0000-0002-8920-766X

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романо-германської філології

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Сатановська Г.С.,

orcid.org/0000-0002-1299-2161

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романо-германської філології

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Статтю присвячено дослідженню проблем міжкультурної комунікації кризь призму аналізу густативної тематики роману *Токійська наречена* сучасної бельгійської франкомовної письменниці Амелі Нотомб. Роман *Токійська наречена* є складником циклу романів автобіографічного спрямування, є логічним продовженням найвідомішого роману письменниці *Подив та тремтіння*, поетикально є пов'язаним з романами *Щаслива ностальгія*, *Біографія голоду*, *Петронілла*. У романі є чимало впізнаваних автобіографем з життя письменниці, які можна верифікувати за дійсними документальними джерелами, що наближає його до автобіографічної нефікційної літератури, однак роман є скоріше суто фікційним, при цьому немає підстав відносити його до автофікційної літератури. Основним топонімом роману є Японія та її численні локуси. Основна сюжетна лінія описує рік життя письменниці в Токіо, по закінченню навчання в Бельгії, та історію яскравого кохання з місцевим японським хлопцем. Особливістю роману є те, що обидва головні герої роману – бельгійська франкомовна дівчина Амелі та японський хлопець Рінрі постають у романі нетиповими представниками своїх націй. Амелі, представниця європейської культури, самоідентифікує